

โบราณวัตถุ

ที่สูญหายจากความทรงจำ ณ คลังกลางพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ*

สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า
กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ
สยามบรมราชกุมารี
เสด็จพระราชดำเนิน
มาทรงเป็นองค์ประธาน
ในพิธีเปิดอาคารคลังกลาง
พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ
เมื่อวันที่ ๒๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๖

กรมศิลปากรได้จัดสร้างคลังกลางพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ^๑ เพื่อบรรเทาปัญหาจำนวนโบราณวัตถุที่เพิ่มขึ้นในพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติต่าง ๆ จนแออัดเกินกว่าพื้นที่คลังพิพิธภัณฑสถานจะรองรับได้ สมเด็จพระกนิษฐาธิราชเจ้า กรมสมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี เสด็จพระราชดำเนินมาทรงเป็นประธานในพิธีเปิดอาคารคลังกลางพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ เนื่องในวันอนุรักษ์มรดกไทยประจำปี ๒๕๖๖ เมื่อวันที่ ๒๘ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๖๖ มีโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุจำนวนมากกว่า ๑๐๐,๐๐๐ รายการ

* โสภิต ปัญญาจันทร์ นักวิทยาศาสตร์ชำนาญการพิเศษ อริย์รัช นกงาม ภัณฑารักษ์ชำนาญการ ศรัญ กลิ่นสุคนธ์ ภัณฑารักษ์ปฏิบัติการ พลอยไพลิน ปุระตะภา ภัณฑารักษ์ ณัฐชัย ลลิตพิพัฒน์ ภัณฑารักษ์

^๑ สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ, คลังกลางพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ (กรุงเทพฯ: บริษัท รุ่งศิลป์การพิมพ์ (๑๙๗๗) จำกัด, ๒๕๖๖), หน้า ๓๖-๔๓.

การปฏิบัติการตรวจสอบรายการโบราณวัตถุ ศิลปวัตถุ พบโบราณวัตถุสำคัญจำนวนหนึ่งทั้งที่เคยถูกกล่าวถึงในอดีต และไม่คาดคิดว่าจะยังปรากฏอยู่ในปัจจุบัน สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ จึงได้นำมาเผยแพร่เป็นความรู้แก่สาธารณชนตามลำดับ ดังนี้

ฉลองพระองค์ พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

กรมศิลปากรได้รับมอบฉลองพระองค์พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว จากทายาทในพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าวุฒิไชยเฉลิมลาภ กรมหลวงสิงหวิกรมเกรียงไกร (พระราชโอรสลำดับที่ ๔๗ ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ประสูติแต่เจ้าจอมมารดาทับทิม) โดยฉลองพระองค์ชุดนี้เป็นสมบัติที่ตกทอดมาในราชสกุล ได้รับมาพร้อมกับผ้าซับพระบาทที่ปรากฏลายพระหัตถ์ของพระเจ้าบรมวงศ์เธอ พระองค์เจ้าประเวศวรสมัย พระราชธิดาในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว คำว่า “ฉลองพระองค์” อยู่บนผ้าซับพระบาท โดยผู้มอบเชื่อว่าเป็นฉลองพระองค์ที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงในวันเสด็จสวรรคตเมื่อวันที่ ๒๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๕๓

ลักษณะทั่วไปของฉลองพระองค์ เป็นฉลองพระองค์อย่างลำลองจีน (เสื้อกุยเฮง) สีขาว ทอแน่นด้วยเส้นด้ายเล็กละเอียด รูปแบบการทอคือ เส้นพุ่ง ๑ เส้น ทอทับเส้นยืน ๑ เส้น สลับกัน ด้ายที่เย็บตะเข็บมีฝีเสริมสม่ำเสมอ ด้านหน้ามีกระดุมสีขาวทำจากเปลือกหอย จำนวน ๑ เม็ด ความยาวแขน ๑๓๐ เซนติเมตร ความกว้างรอบอก ๑๒๐ เซนติเมตร ความยาวเสื้อ ๖๓ เซนติเมตร เนื้อผ้าสีน้ำตาลอ่อน ปรากฏรอยยับตามรอยพับและคราบเปื้อนหลายจุด สภาพค่อนข้างสมบูรณ์

สำนักพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ กรมศิลปากร ได้ศึกษาข้อมูลของฉลองพระองค์เพิ่มเติม ทั้งจากบันทึกเหตุการณ์วันเสด็จสวรรคต หลักฐานภาพถ่ายและข้อมูลที่เกี่ยวข้องพบว่า เสื้อกุยเฮงเป็นฉลองพระองค์รูปแบบหนึ่งที่พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเคยทรงอยู่เป็นครั้งคราว เช่น เมื่อครั้งเสด็จประพาสต้นครั้งที่ ๒

ฉลองพระองค์
พระบาทสมเด็จพระ
จุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว

การเสด็จประพาสต้นของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๕ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๔๙ ทรงฉลองพระองค์อย่างล้าลองด้วยเสื้อกวยเฮง และกางเกงแพร^๖

ใน พ.ศ. ๒๔๔๙ ทรงฉลองพระองค์อย่างล้าลองด้วยเสื้อกวยเฮงและกางเกงแพร ซึ่งการแต่งกายรูปแบบนี้มีประวัติว่าเริ่มต้นขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕^๗

กรมศิลปากร โดยสำนักพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ ได้นำกระบวนการทางวิทยาศาสตร์มาใช้ในการศึกษาวิเคราะห์ข้อมูลเพิ่มเติม ด้วยวิธีการดังนี้ (๑) ตรวจสอบสัณฐานและเอกลักษณ์ทางแสงของเส้นใยภายใต้กล้องจุลทรรศน์ รังสีอัลตราไวโอเล็ต (Ultraviolet, UV) และเทคนิคฟลูเรียร์ทรานส์ฟอร์ม อินฟราเรดสเปคโตรไมโครสโคปี (Fourier-transform infrared Spectroscopy, FTIR) (๒) ตรวจสอบธาตุองค์ประกอบในกระดุม ด้วยเทคนิคเอกซเรย์ฟลูออเรสเซนซ์ (portable -X ray Fluorescence, pXRF) (๓) ตรวจสอบ

คราบเปื้อนต่าง ๆ บนฉลองพระองค์ ด้วยเทคนิค FTIR และ UV Light

การตรวจสอบและวิเคราะห์ทางกายภาพด้วยเทคนิควิเคราะห์เส้นใยภายใต้กล้องจุลทรรศน์กำลังขยาย ๑๐๐-๔๐๐ เท่า พบว่าเส้นใยตัวอย่างฉลองพระองค์ มีผลทางวิทยาศาสตร์ที่บ่งบอกถึงลักษณะของเส้นใยพืช เช่น **ฝ้ายหรือป่าน** โดยรายละเอียดภายใต้กล้องจุลทรรศน์ สามารถเห็นลักษณะสัณฐานของเส้นใยเดี่ยวที่มีลักษณะเป็นรูปร่างแบนมีข้อปล้องขนาดเล็ก นอกจากนี้ ผลการวิเคราะห์ด้วยเทคนิค FTIR แสดงถึงหมู่ฟังก์ชันของเส้นใยตัวอย่างผ้าฉลองพระองค์ พบว่ามีหมู่ฟังก์ชันของกลุ่มที่แสดงถึงเซลลูโลส คือ จากการสั่นของ

^๖ สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, คณะอนุกรรมการแต่งกายไทย : วิวัฒนาการและเอกลักษณ์ของชาติ, **การแต่งกายไทย : วิวัฒนาการจากอดีตสู่ปัจจุบัน เล่ม ๑** (กรุงเทพฯ: สำนักงานเสริมสร้างเอกลักษณ์ของชาติ, ๒๕๔๓), หน้า ๓๓๔.

^๗ เรื่องเดียวกัน

พันธะภายในโมเลกุลเซลลูโลสที่สำคัญ ประกอบด้วย การสั่นพันธะระหว่างอะตอม O-H ที่ช่วงความยาวคลื่น 3335 cm^{-1} กลุ่ม C-O-H ที่ความยาวคลื่น 1618 cm^{-1} และ 1028 cm^{-1} และ C-H ที่ความยาวคลื่น $2850\text{--}2960\text{ cm}^{-1}$ นอกจากนี้จากภาพของเส้นใย ภายใต้กล้องจุลทรรศน์ พบว่าสภาพของเส้นใยค่อนข้าง คล้ำ เปราะ และหักง่าย ลักษณะดังกล่าวสนับสนุนว่า เส้นใยค่อนข้างเก่า และจากการตรวจสอบกระดูก ด้วยเทคนิค XRF พบธาตุ Ca (Calcium) ในปริมาณสูง

แต่ไม่พบธาตุฟอสฟอรัส (P) ซึ่งฟอสฟอรัสเป็นธาตุ สำคัญของกระดูก ดังนั้นยืนยันได้ว่ากระดูกทำจาก เปลือกหอย เพราะธาตุ Ca ในรูปของแคลเซียม คาร์บอเนต (Calcium carbonate) หรือหินปูนเป็น องค์ประกอบหลักของเปลือกหอย นอกจากนี้พบ ธาตุสตรอนเชียม (Strontium, Sr) ในปริมาณสูงซึ่งเป็น ธาตุที่มีคุณสมบัติคล้ายแคลเซียม พบได้ทั้งหอยน้ำจืด และหอยทะเล แต่หอยทะเลจะพบในปริมาณสูงกว่า หอยน้ำจืด

อิฐ (อิฐ?) มีจารึกในคลังกลางพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

อิฐ (อิฐ?)

มีจารึกในคลังกลางพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ

อิฐมีจารึกนี้เป็นหนึ่งในหลักฐานการจารึกคาถาเย ธมฺมา และเป็นวัตถุชิ้นแรกที่คลังกลางพิพิธภัณฑสถาน แห่งชาติ คัดเลือกมานำเสนอเป็นบทความวิชาการเผยแพร่ผ่านช่องทางออนไลน์ว่าด้วย *อิฐฤกษ์สมัยทวารวดี* โดย อิฐมีลักษณะพิเศษต่างจากอิฐทวารวดีที่ใช้ในการก่อสร้าง เช่น การประทับลายนูนคล้ายรูปสี่เหลี่ยมข้าวหลามตัด กึ่งกลางเจาะช่องกลม อิฐทำผิวเรียบ รองรับการจารตัวอักษร นำมาซึ่งข้อเสนอมว่าวัตถุชิ้นนี้ นอกจากจะมีคุณค่า ด้านอักษรศาสตร์แล้ว ยังอาจถูกใช้เป็น **อิฐฤกษ์** ตามคติความเชื่อเรื่องการวางหมุดหมาย เพื่อความเป็นสิริมงคล ของพุทธสถานสมัยทวารวดี

อิฐมีจารึกนี้ตามบัญชีหอพระสมุดสำหรับพระนคร ระบุว่าเป็นจารึกที่ได้จากจังหวัดเพชรบุรี หลักที่ ๒ ซึ่งเดิมได้รับการเก็บรักษาอยู่ที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร อธิบายลักษณะในสมุดบัญชีโบราณวัตถุว่า อิฐ ด้านหนึ่งจารึกอักษรโบราณ ด้านกว้างด้านหนึ่งทำเป็นรูปขมเปี้ยกปูน มีการจารอักษรบนผิวอิฐแดง ๑ บรรทัด ๔ ด้าน ด้วยอักษรปัลลวะ ภาษาบาลี โดยข้อความแต่ละด้านอ่านได้ว่า

- ด้านที่ ๑ : โฉน เย ธมมา เขตอุปภวา เตสัเห
- ด้านที่ ๒ : ตุ ตถาคโต อาห
- ด้านที่ ๓ : เตสญจโย นิโรโธ
- ด้านที่ ๔ : เอว วาที มหาสม

จึงพบโบราณวัตถุบรรจุอยู่ภายในกรุถึง ๔๓๒ รายการ แบ่งออกเป็น ๖ ประเภท^๕ ซึ่งหนึ่งในนั้นคือ **ลานทองมีจารึก** ดังมีรายงานระบุเกี่ยวกับวัตถุสิ่งของที่ได้ออกจากการขุดค้นทางโบราณคดีที่วัดมหาธาตุคราวนั้นว่า

จากการศึกษามีความเป็นไปได้ว่าวัตถุนี้ คือ **อิฐฤกษ์** ด้วยกรรมวิธีการผลิตที่ประณีต การประดับลายนูนรูปสี่เหลี่ยม รวมถึงการเจาะช่องสำหรับใส่วัตถุมีค่า เมื่อพิจารณาร่วมกับรูปอักษรและการจารคาถา เย ธมมา อันมีความนิยมมาตั้งแต่อินเดียสมัยหลังคุปตะ (พุทธศตวรรษที่ ๑๑-๑๒)^๕ เรื่อยมา ประกอบกับคติความเชื่อว่าการจารหัวใจพระศาสนาเปรียบดั่งได้สร้างพระพุทธรูป ได้สร้างสถูป หรือเทียบเท่าอิฐธาตุของพระพุทธรูปนั้น อิฐชิ้นนี้จึงมีความพิเศษหายาก ทั้งยังเป็นหลักฐานด้านอักษรศาสตร์และคติชนวิทยาสมัยทวารวดีชิ้นสำคัญด้วย

“สำหรับกรุที่พบนี้..พบลานทองคำจารึกอักษรไทยโบราณ ม้วนอยู่ในท้องหมูสัมฤทธิ์ ๑ แผ่น กับอยู่ในไหอีก ๒ แผ่น รวมทั้งหมดเป็น ๓ แผ่นด้วยกัน ลานทองที่พบอยู่ในท้องหมูสัมฤทธิ์ มีขนาดกว้าง ๔ ซม. ยาว ๒๔ ซม. หนา ๑/๒ มม. ส่วนที่พบอยู่ในไหอีก ๒ แผ่น แผ่นหนึ่งมีขนาดกว้าง ๒.๓ ซม. สูง ๖ ซม. หนา ๑/๒ มม. อีกแผ่นหนึ่งมีขนาดกว้าง ๑.๕ ซม. ยาว ๗.๒ ซม. หนา ๑/๒ มม. ซึ่งเป็นแผ่นที่ ๑-๒-๓ ในเรื่องนี้ตามลำดับ”^๖

ลานทองจากกรุเจดีย์วัดมหาธาตุ เมืองเพชรบูรณ์

แผ่นลานทอง ๓ ลานนี้ ได้จากการขุดค้นทางโบราณคดีของหน่วยศิลปากรที่ ๓ สุโขทัย ช่วงการบูรณะเจดีย์ประธานหลังพระอุโบสถวัดมหาธาตุ จังหวัดเพชรบูรณ์ ระหว่างวันที่ ๒๑-๒๘ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๐ โดยเจ้าหน้าที่ขุดลึกลงไปกว่า ๓.๕๐ เมตร

ต่อมาหน่วยศิลปากรที่ ๓ สุโขทัย ได้ส่งมอบลานทองทั้ง ๓ ลาน มาเก็บรักษาที่พิพิธภัณฑสถานแห่งชาติ พระนคร เมื่อวันที่ ๑๔ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๐ และได้ย้ายไปเก็บไว้ที่คลังกลางพิพิธภัณฑสถานแห่งชาติจัน พ.ศ. ๒๕๕๙ เกิดกระแสความสนใจประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ชาวเพชรบูรณ์จึงเรียกร้องให้กรมศิลปากรนำแผ่นลานทองออกมาเผยแพร่สู่สาธารณชน โดยเฉพาะจารึกส่วนที่มีเนื้อหากล่าวถึงนามบุคคล และนาม **เพชรบุรี** ในลานทองแผ่นที่ ๒ ซึ่งเมื่อเทียบกับนามที่พบในจารึกหลักที่ ๙๓ วัดโศกการาม และจารึกหลักที่ ๒๘๖ วัดบูรพาราม แล้ว พบว่า **เพชรบุรี** เป็นนามเมืองที่เก่าที่สุด

^๕ สฤษดิ์พงศ์ ชุนทรง, ทวารวดี : ประตูสู่การก้าวบนเส้นทางสายไหมทางทะเล (กรุงเทพฯ: เปเปอร์เมท, ๒๕๕๘), หน้า ๑๓.

^๕ ณีฐฎภัทร จันทวิช, “โบราณวัตถุที่พบในเจดีย์หลังพระอุโบสถวัดมหาธาตุ อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบูรณ์,” ศิลปากร ๓๘, ๔ (กรกฎาคม - สิงหาคม ๒๕๓๘): หน้า ๒๔.

^๖ คณะกรรมการฝ่ายประมวลเอกสารและจดหมายเหตุในคณะกรรมการอำนวยการจัดงานเฉลิมพระเกียรติพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว, **วัฒนธรรม พัฒนาการทางประวัติศาสตร์ เอกลักษณ์และภูมิปัญญาจังหวัดเพชรบูรณ์** (กรุงเทพฯ: กรมศิลปากร, ๒๕๔๓), หน้า ๙๓.

ทั้งนี้ จากการศึกษาลานทองกรุวัดมหาธาตุ จังหวัดเพชรบูรณ์ ร่วมกับหลักฐานอื่นแล้ว พบว่าเพชรบูรณ์ เป็นเมืองสำคัญในอิทธิพล สุโขทัยมาตั้งแต่พุทธศตวรรษที่ ๑๙ ดังมีงานศิลปกรรมอย่าง *เจดีย์ทรงพุ่มข้าวบิณฑ์* ที่มีความนิยมมาก่อนรัชกาลพญาลิไทเล็กน้อย^๕ จนเมื่ออยุธยาขยายอำนาจขึ้นมาถึงหัวเมืองฝ่ายเหนือในช่วงพุทธศตวรรษที่ ๒๐ อันเป็นช่วงสร้างกรุงพระเจดีย์ ยังพบงานศิลปกรรมอย่าง *พระพุทธรูปศิลปะอยุธยาแบบอุทธรุ่น ๓* จำนวนมาก สอดรับกับความนิยมในช่วงอยุธยาตอนต้น และปีศักราชที่มีการตีความตามจารึกในแผ่นลานทองว่าอยู่ในราว พ.ศ. ๑๙๒๖

พระกริ่งบาเก็ง ในคลังกลางพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ

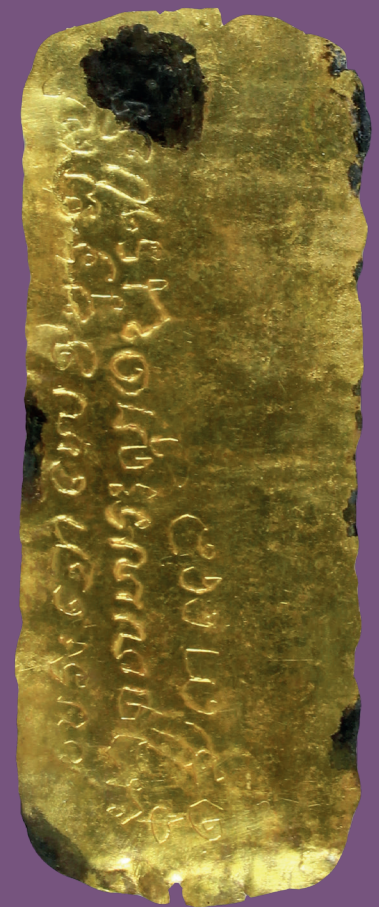

พระกริ่งบาเก็ง เป็นพระพุทธรูปขนาดเล็กเดิมเก็บรักษาอยู่ที่พิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ พระนคร ต่อมาย้ายไปเก็บไว้ที่คลังกลางพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ กระทั่งเกิดสถานการณ์การแพร่ระบาดของโรคติดเชื้อไวรัสโคโรนา ๒๐๑๙ (COVID-2019) ในสังคมไทยเป็นเวลากว่า ๓ ปี กรมศิลปากรจึงมีแนวคิดในการจัดนิทรรศการพิเศษนำเสนอเนื้อหาเกี่ยวกับโรคภัย ตลอดจนจดตีความเชื่ออันเป็นที่พึ่งทางใจ โดยได้คัดเลือก *พระกริ่งบาเก็ง* เป็นวัตถุจัดแสดงในหัวข้อย่อย *พุทธศาสนากับการรักษาโรค* ด้วยความเชื่อที่ว่าพระกริ่งมีพุทธคุณในการรักษาโรคได้

สมุดทะเบียนโบราณวัตถุได้อธิบายลักษณะพระกริ่งบาเก็งไว้ว่า *พระกริ่งอย่างเล็ก ชนิดสัมฤทธิ์ สมัยลพบุรี พบที่พนมบาเก็ง เมืองนครธม École française d'Extrême-Orient เมืองฮานอยให้มาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑* เมื่อพิจารณาวัตถุดังกล่าวแล้ว พบว่ามีความพิเศษต่างจากพระกริ่งทั่วไปที่มักหล่อตัน หรือมีการบรรจุเม็ดโลหะไว้ใต้ฐานสำหรับเขย่าให้เกิดเสียง^๖ ทว่า พระกริ่งชิ้นนี้เปิดฐาน และไม่ได้บรรจุเม็ดกริ่ง สอดรับกับพระวิจารณ์ในพระนิพนธ์เรื่อง *ความทรงจำของสมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพ* ความว่า

^๕ สันติ เล็กสุขุม, *ประวัติศาสตร์ศิลปะไทย (ฉบับย่อ) : การเริ่มต้นและการสืบเนื่องงานช่างในศาสนา* พิมพ์ครั้งที่ ๔ (กรุงเทพฯ: เมืองโบราณ, ๒๕๕๒), หน้า ๑๐๐.

^๖ ณัฐฉา สุธิสสงคราม, *ตำนานพระกริ่ง* (พิมพ์ในการฉาบปกจดพคุณแม่บัวย ดันตีสระ ณ เมรุวัดจักรวรรดิราชาวาส เมื่อวันที่ ๒๘ มิถุนายน ๒๕๐๔), หน้า ๔.

ลานทองจากกรุเจดีย์วัดมหาธาตุ
เมืองเพชรบูรณ์

พระกริ่งบาเก็งในคลังกลางพิพิธภัณฑ์สถานแห่งชาติ

“..ฉันมีโอกาสได้ออกไปเที่ยวเมืองเขมรเมื่อปีชวด พ.ศ. ๒๔๖๗ ...นึกขึ้นถึงเรื่องพระกริ่ง ...แต่ประหลาดอยู่พระพุทธรูปที่พบบนเขาพนมป่าเกง **ไม่ปิดฐานทำเป็นพระกริ่ง** จะเป็นด้วยเหตุใดรู้ไม่ได้...”^๙

รวมถึงมีพระวินิจฉัยเกี่ยวกับพระกริ่งในสังคมไทยคงได้รับอิทธิพลจากพุทธศิลป์จีน และมีต้นเค้าสืบมาจากความนิยมต่อองค์พระไภษัชยคุรุ ฝ่ายมหายาน ดังปรากฏในพระนิพนธ์เรื่อง **นिरาสนครวัด** ความว่า

“...พระกริ่งนั้นเดิมเห็นจะตีพิมพ์ทำทีละมาก ๆ และรูปสัณฐานเห็นว่าเป็นพระพุทธรูปมหายานอย่างจีน ... ถึงกระนั้นก็เป็นหลักฐานว่า**พระกริ่งเป็นของจีนคิดแบบอย่าง...**”^{๑๐}

นอกจากความสำคัญเรื่องที่มาของนามบาเก็งและพุทธศิลป์จีนแล้ว เรื่องการได้มาก็ยังมีความน่าสนใจ ด้วยมีนามของ **มองสิเออร์มาซาล** หรือ **อ็องรี มาร์แชล** (Henri Marchal) สถาปนิกและภัณฑารักษ์จากสำนักฝรั่งเศสแห่งปลายบูรพาทิศ ในพระนิพนธ์เรื่อง **ความทรงจำ** โดยระบุว่า “...มองสิเออร์มาซาลที่นครวัดก็มีแกใจแบ่งพระที่พบในกรุบนยอดเขาพนมป่าเกงให้เพื่อมาเป็นทีระลึก ..เดี๋ยวนี้ยังอยู่ที่พิพิธภัณฑ์สถานในกรุงเทพฯ”^{๑๑} ดังนั้นพระกริ่งองค์นี้จึงอาจเป็นของสมเด็จพระยาตำราจราชานุภาพที่ได้รับมาเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๑ ก็เป็นไปได้

^๙ ตำราจราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, **ความทรงจำ** (กรุงเทพฯ: สมาคมสังคมาศตวรรษแห่งประเทศไทย, ๒๕๐๖), หน้า ๑๙๘-๑๙๙.

^{๑๐} ตำราจราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, **นिरาสนครวัด** (กรุงเทพฯ: แพร่พิทยา, ๒๕๑๔), หน้า ๑๑๗-๑๑๘.

^{๑๑} ตำราจราชานุภาพ, สมเด็จพระเจ้าบรมวงศ์เธอ กรมพระยา, **ความทรงจำ**, หน้า ๑๙๙-๒๐๐.

จีวรพีพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ กรมหลวงเทพหริรักษ์ (ในรัชกาลที่ ๑)

จีวรผืนนี้ตามประวัติระบุว่า พระอาจารย์รวม วัดยาง ตำบลคลองกระแชง อำเภอเมือง จังหวัดเพชรบุรี มอบให้เมื่อวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน ๒๔๗๗ เป็นจีวรสีแก่นขนุน ๕ ชั้น ทำจากผ้าปาน ปักอักษรบริเวณกระทง ความว่า “ผ้าผืนนี้ของสมเด็จพระเจ้าหลานเธอเจ้าฟ้ากรมหลวงเทพหริรักษ์ขอ เมื่อจุลศักราชได้ ๑๑๖๔ ปีจอ จัตวาศก ด้ายหนักเขตลสิ่งสองไพธอเป็นเนื้อเอกมือ ๗-”

ตามพระธรรมวินัยมีข้อกำหนดการตัดเย็บจีวร คือ ให้นำผ้ามาตัดเป็นชิ้นรูปสี่เหลี่ยมผืนผ้าแล้วเย็บต่อกัน ตามรูปร่างผืนนาข้าว เรียกว่า ผ้าชั้น มีขนาดความยาว ๙ คืบ และความกว้าง ๖ คืบ ไม่เกินคืบสุด ส่วนการ ย้อมให้ใช้น้ำฝาด ๖ ชนิด อันเป็นการรักษาคุณภาพของผ้า เนื่องจากย้อมบางประเภทมีคุณสมบัติทางยา ทำให้ เชื้อราไม่เจริญเติบโต มีสีเข้มไม่เปื้อน และไม่เก็บความชื้น^{๑๒} นอกจากนี้ยังมีการกำหนดข้อห้ามการครองจีวร บางสี เพื่อให้เกิดความแตกต่างจากนักบวชนอกศาสนาด้วย โดยในสมัยรัชกาลที่ ๑ ได้มีการตรากฎคณะสงฆ์ และ จัตระเบียบให้สงฆ์อยู่ในพระธรรมวินัย พร้อมกับตำหนักขุนงุ่มห่มแดง และคาดโทษแก่ผู้ชายผ้า “...ลาวพวกก็เที่ยว ซื้อผ้าแพรพรรณในพวงแพแลร้านแขกร้านจีน เอาไปเย็บย้อมเป็นผ้าพาด ผ้าจีวร สบง ...กระทำเป็นศรีเสดศรี ชมภูงุ่มครอง ให้ต้องอาบัติเป็นมหานิสัคคีทุกครั้ง ลาวพวกก็งุ่มแดงห่มแดง ลาวพวกก็งุ่มห่มเป็นแต่ศรีกร้ากรุ่น อำปลั่ง...”^{๑๓} แสดงให้เห็นความสนพระราชหฤทัยในการอุปถัมภ์พระพุทธศาสนาตลอดรัชกาล

จีวรพีพระหัตถ์สมเด็จพระเจ้าหลานเธอ
กรมหลวงเทพหริรักษ์ (ในรัชกาลที่ ๑)

^{๑๒} พิรพันธ์ วรชาติเดชชัย. “การศึกษาสีจีวรของคณะสงฆ์เถรวาทในประเทศไทย” (วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิชาพุทธศาสนศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๖๔), หน้า ๑๗-๒๑.

^{๑๓} นฤพนธ์ ด่วงวิเศษ. “เพศและความเป็นชายในพุทธศาสนา กับการควบคุมภิกษุ สามเณร และบัณฑิตกะก็,” *วารสารสังคมศาสตร์ปริทรรศน์* ๑๒, ๑ (มกราคม - มิถุนายน ๒๕๕๙): หน้า ๑๔-๑๖.

โคมเวียน ประกอบพระราชพิธี พระราชกุศลเทศนามหาชาติ

โคมเวียน (พุทธศตวรรษที่ ๒๔) ประกอบด้วย ตัวโคม และที่ครอบ ทำรูปร่างคล้ายมณฑปทรงแปดเหลี่ยม มีสามชั้น แต่ละชั้นทำมุขโถงยื่นออกมา ๔ ทิศ มีพนักกระเบื้อง ผึงลงรักปิดทองประดับกระจกสี และเจาะเป็นช่องหน้าต่างลายอย่างเทศ เพื่อให้มองเห็นจิตรกรรมเวสสันดรชาดก มีหลังคาทรงกระโจมยอดดอกบัวตูม เมื่อจุดไฟแล้วครอบนั้น หมุนได้ ตามประวัติระบุว่า “สำหรับใช้ในพระราชพิธีเทศน์มหาชาติในพระบรมมหาราชวัง”

พระราชนิพนธ์ในพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว เรื่องพระราชพิธีสิบสองเดือน ว่าด้วยพระราชพิธีเดือนอ้าย : พระราชกุศลเทศนามหาชาติ กล่าวถึง การประดับตกแต่งเครื่องบูชาเทศนา ความว่า “...หลังพระที่นั่งเศวตฉัตร ผูกกิ่งไม้ มีดอกไม้ร้อยห้อยย้อยเป็นพวงพุ่มผูกตามกิ่งไม้ทั่วไป...ตั้งหมากพนมพานทองมหากฐินสองพาน หมากพนมใหญ่พานแว่นฟ้าสองพาน แล้วพานนี้เปลี่ยนเป็นโคมเวียน มีต้นไม้งเงินทองตั้งรายสองแถว กระถางต้นไม้ตัดลายคราม โคมพโอมแก้วรายตลอดทั้งสองข้าง...”^{๑๔} ปรากฏหลักฐาน

โคมเวียน ประกอบพระราชพิธี
พระราชกุศลเทศนามหาชาติ

^{๑๔} พระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชพิธีสิบสองเดือน (พระนคร: โรงพิมพ์รุ่งเรืองรัตน์, ๒๕๐๓), หน้า ๗๑-๗๕.

ภาพถ่ายเก่าการใช้โคมเวียนประดับตกแต่งพร้อมด้วยพรรณไม้ ล้อมรอบธรรมชาติ เครื่องแขวน และเครื่องบูชาถวายกัณฑ์เทศน์ต่าง ๆ ในห้องพระโรงพระที่นั่งจักรีมหาปราสาท

โคมเวียนถือเป็นเครื่องกลโบราณชนิดหนึ่ง โดยใช้เทคนิคการจุดเทียนให้เกิดความร้อน และการระบายลมจนใบพัดหมุนเวียน ทำให้จิตกรรมภายในตัวโคมเคลื่อนไหว มีรูปแบบการประดิษฐ์คล้ายโคมพัดของทางภาคเหนือที่ใช้ในงานประเพณีี่เป็ง ประกอบการเทศน์มหาชาติ (ตั้งกรรมหลวง) พร้อมกับจุดดวงประทีปและโคมไฟถวายเป็นพุทธบูชาตามจำนวนคาถาของแต่ละกัณฑ์^๕

ย่ามอเน่มนิกาย : ของพระราชทานฝากจากการเสด็จประพาสยุโรป

ย่ามหนึ่งคุณภาพดีจากยุโรป สีน้ำตาลเหลือง ร้อยสายสะพายด้วยเชือกเกลียวสีน้ำตาล พิมพ์ลายดาราและพระปรมาภิไธยย่อ จปร ระบุข้อความ **ของพระราชทานฝาก เมื่อเสด็จพระราชดำเนินประพาสยุโรป รัตนโกสินทร์ศก ๑๒๖** มีประวัติระบุว่า “พระคณานิยมสมณาจารย์ (องสุตบถาวร) มอบให้เมื่อ ๒๐ มกราคม พ.ศ. ๒๔๗๓”

ย่ามหนึ่งนี้ลักษณะคล้ายถุงขนาดย่อมสำหรับใช้ถือหรือคล้องแขน แตกต่างจากย่ามของพระสงฆ์ฝ่ายเถรวาทที่มีขนาดใหญ่ ทั้งนี้จากการตรวจสอบประวัติของ “พระคณานิยมสมณาจารย์ (องสุตบถาวร)” ผู้มอบย่ามหนึ่งชิ้นนี้มีประเด็นที่น่าสนใจ ตามประวัติมีนามตำแหน่งของคณะสงฆ์อเน่มนิกายทับซ้อนกัน คือ พระครูคณานิยมสมณาจารย์ เป็นเจ้าคณะใหญ่อเน่มนิกาย ส่วนนาม “องสุตบถาวร” เป็นลำดับฐานานุกรมในพระครูคณานิยมสมณาจารย์ ตำแหน่งปลัดซ้าย นำมาซึ่งข้อสันนิษฐานว่าผู้มอบย่ามหนึ่งชิ้นนี้ อาจเคยดำรงตำแหน่งองสุตบถาวรในสมัยรัชกาลที่ ๕ กระทั่งต่อมาได้รับการสถาปนาขึ้นดำรงตำแหน่งพระครูคณานิยมสมณาจารย์ในสมัยรัชกาลที่ ๗ (พ.ศ. ๒๔๗๓)

^๕ ศิวตล วาฤทธิ. “ภูมิปัญญาท้องถิ่นการทำโคมพัดจังหวัดเชียงใหม่” (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตร์มหาบัณฑิต สาขาวิชาชีพศึกษา มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, ๒๕๔๕), หน้า ๒๐-๒๒.

ย่ามอหัมมิกาย : ของพระราชทานฝาก
จากการเสด็จประพาสยุโรป

ทั้งนี้ สอดคล้องกับประวัติของ “เวียงหมาง-ม๊ก” ผู้ดำรงตำแหน่งองสุตบทวารในพระครุฑนันทะ สมัยรัชกาลที่ ๕ และได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นพระครูคณานัมสมณาจารย์ เจ้าคณะใหญ่อหัมมิกายลำดับที่ ๖ เมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๓^{๑๖} โดยย่ามหนึ่งคุณภาพดีชิ้นนี้ คงเป็นของที่ระลึกถวายแก่พระเถระผู้ใหญ่อหัมมิกาย ตั้งแต่พระครูคณานัมสมณาจารย์ (นันทะ) ได้ตกมาสู่องสุตบทวาร (เวียงหมาง) ภายหลังได้รับการสถาปนาขึ้นที่พระครูคณานัมสมณาจารย์ จึงถวายย่ามนี้ไว้เป็นสมบัติของชาติ

^{๑๖} ม.จ. สิบพันพารเสนอ โสณกุล, *เรื่องประวัติชีวิตและงานของบรมครูแพทย์ชวักโกมารภัก* (กรุงเทพฯ: ม.ป.ท., ๒๕๐๒), หน้า ก-ค.